

Yıkılmayı Bekleyen Gecekondu: Eyüp İlçesi Güzeltepe Mahallesi Bir Konut Bölgesi!(*)

Şükrü ASLAN

Askeri bölgeler hariç tüm kamu arazileri¹ ve eski kent merkezlerini de kapsayan “Dönüşüm Alanları Yasa Tasarısı”nda görüldüğü gibi, dönüşüm projelerinin hedef seçtiği alanlar içinde *gecekonduların özel bir yer oluşturduğu gözlenmektedir. Öte yandan gecekondu tarih oluyor, şehirler gecekondu-lardan temizlenecek*, gecekondu devri bitiyor vb. gecekonduyu dışlayan ve daha çok iktidar kaynaklı olduğu gözlenen söylemin yaygınlaştığı bu dönemde gecekondu alanlarının gözden çıkarıldığı yönünde güçlü bir yargı oluşmaktadır. Son iki yılda özellikle İstanbul Pendik, Çekmece ve Bakkalköy’de yaşanan gecekondu yıkımı deneyimleri de bu yargıyı pekiştirmektedir.

Kuşkusuz bu, tümüyle yeni bir durum değildir. Tarihsel ve toplumsal bir sorun olarak baktığımızda gecekondu ve gecekondu alanlarının hedef haline getirme sürecinde etkili olan diğer faktörlerin yanısıra, üç temel faktörden söz edebiliriz. İlki “kentli” bir imge sayılmaması nedeniyle gecekonduyu dışlayan söylemin yarattığı güçlü düşünsel etki, ikincisi bir konut türü olarak gecekondu geçmiştaki işlevini yitirmesi ve son olarak eski gecekondu alanlarının, sermaye birikim süreçleri için yeni ve anlamlı mekanlar haline gelmesidir.

Dışlama Söyleminin Bugünü ve Tarihsel Arka planı

Gecekondu, sadece siyasal söylem içinde değil, gündelik söylemde de çoğunlukla dışlama söylemi ve zihniyeti çerçevesinde tarif edilmesi, her şeyden önce onun bir konut türü olarak savunulmasını neredeyse olanaksızlaştırmaktadır. Söylemin içeriğine baktığımız zaman gecekondu ve gecekondu; “ilkel”, “gelişmemiş”, “cahil”, “eğitimsiz”, “şiddet yanlısı”, “kaba”, “yıkıcı” vb. kavramlarla anılması neredeyse olağan bir hal almış durumdadır. Siyasal söylemde, bu yargı, gecekondu bölgelerini, “kentlerin çevresini kuşatan bir ur”² olarak bile tarif edilebilmektedir.

Bu söylemin toplumsal etkisi o kadar güçlüdür ki gecekonduların birbirlerine yönelik algıları da büyük ölçüde bu zihniyetin etkisi altında biçimlenmektedir. Gecekondu kısmen değişime uğradıkça kendisinden sonra gelen “köylüleri” suçlamaya başlamakta; kentin bozulmasından, yaşam şartlarının ağırlaşmasından, kalabalık ve yığılmadan onları sorumlu tutmaktadır. Ama önceki örneklerde olduğu gibi yoksulluk nöbetini onlara devretmeyi³ ve onlar üzerinden sermaye yapmayı da sürdürmektedir.

* Bu yazı, TMMOB Şehir Plancıları Odası tarafından 18 Kasım 2006 tarihinde düzenlenen Kentel Dönüşüm Sempozyumu’nda sunulmuş bildirinin genişletilmiş halidir.

¹ Dönüşüm Alanları Yasa Tasarısı Madde 5

² R. Tayyip Erdoğan’ın TOKİ 1. Konut Kurultayında yaptığı konuşmadan, Hürriyet, 9 Nisan 2006

³ Oğuz Işık- Melih Pınarcıoğlu; Nöbetleşe yoksulluk, İletişim Yayınları, 2002

Sosyolog,
Mimar Sinan GSÜ,
Öğretim Görevlisi

PLANLAMA
2006/2

Kent
imgesi;
gökdelen-
ler, toplu
konutlar,
büyük iş
ve ticaret
mer-
kezleri,
köprüler,
otoyollar
vb. ile
anlatıl-
maktadır.

Türkiye’de sözkonusu dışlama söyleminin tarihini belki de en fazla gecekonduların başladığı döneme kadar götürebiliriz. Bununla birlikte, *uygarlık ve kent ilişkisi* üzerinden yapılan tartışmada görüldüğü gibi bu söylemin daha eski ve temelli toplumsal ve düşünsel nedenleri olduğunu söylemek mümkün gözüküyor.

Batıda 18. yüzyıldan beri uygarlık kavramının karşılığı olarak “civilization” sözcüğü “inceltmek”, “soylulaştırmak” anlamında kullanılır.⁴ Bu, aynı zamanda kabalıktan kurtulmaya denk düşen bir anlatıdır. Civilization ve batıda önemli bir toplumsal birim olarak city (kent) sözcükleri de latince yurttaş anlamına gelen “civitas”dan gelmektedir. Aynı şekilde modern dönemdeki “civily” ya da kentli yurttaş anlamına gelen “citizen” sözcüklerinin kökeni de buradan gelir. Böylece uygarlık ve kent arasında tarihsel/toplumsal bir ilişki kurmak mümkün gözükmektedir.⁵

Uygarlık burada kendini tanımladığı gibi karşısını da tanımlar. Yani kentsel olmayanı, kır ve köylüyü. Özellikle 1750’lerden sonraki dönemde, kentlerle toplum ve uygarlık arasında bağa vurgu yapmak ve kırsal alana ilişkin olanı küçümsemek ya da aşağılamak şeklinde düşünme biçimi yaygın şekilde 19. ve 20. yüzyıl düşüncesini biçimlendirir.⁶ Masumiyet, aptallık, gerilik gibi kırsal alanla ilgili bu kültürel kavramlaştırmanın, kırsal alanın ekonomik açıdan sömürülmesi ve yeni kentsel sistemlerin meşrulaştırılmasıyla ilgili olduğu yönündeki görüşlerin anlamlı olduğunu da belirtelim.

Gecekonduunun sınıfsal yapısı ile “uygar” ya da “kentli” olmayanın sınıfsal yapısı arasında görülen bu paralellik dışlama söyleminin tarihsel bir geçmişten beslendiğini gösterir. Bu zihniyetin içinden baktığımızda, gecekondu kitlelerin sınıfsal yapıları ve kültürel değerlerine yönelik vurgunun önem kazandığını görürüz.

Türkiye’de gecekondu üzerine yapılan çalışmaların ortak yönlerinden birisinin, bu tür konutlarda

ikamet edenlerin sınıfsal yapıları bakımından köylü ya da yarı köylü olduklarına ilişkin vurgu olduğu görülecektir. Bu konuda yapılmış ilk çalışmalarda gecekondu ailesi, toplumsal alışkanlıklar ve değerler bakımından bir ucu köyde, öbür ucu kentte iki aile tipi” olarak tarif edilmiş⁷ ve bu yargı sonradan yapılacak olan hemen bütün araştırmalarda da dile getirilmiştir.⁸ Dışlama söylemini benimsemeyen çalışmalarda da sınıf yapısına vurgu yapılmış gecekondudaki yaşam tarzının kökeninde kırsal kesimdeki feodal yapının dönüşmesiyle işsiz kalan köylülerin bulunduğu vurgulanmıştır.⁹

Bütün bu çalışmalar aslında kentte yaşayan ama kentli olamayan bir toplumsal kitlenin varlığına işaret etmişlerdir. *Kent ve kentli kültürü bu ortamda kendisini inşa ederken karşısını da tanımlamıştır*. Burada karşıtı temsil eden unsur mekan olarak gecekondu ve sınıf yapısı yarı köylü olan gecekondululardır. Bu durum, gecekondulaşma sürecinde sistemin rolünü devre dışı bıraktığı ölçüde, bu kesimlerin kentlileşmemesini asli sorun ya da ödev olarak algılamamıza katkıda bulunacak uygun bir zemin yaratmıştır.

Öte yandan bugün “kentsel dönüşüm süreci,” kentleri, karşısında bireyin ezildiği devasa yapıları kurma süreci olarak anlatılmaktadır. Diğer bir deyişle *gecekondu ve gecekonduyunun dışlanması söylemini meşru kılan bilinç hali görsel sunumlarla da pekiştirilmektedir*. Kent imgesi; gökdelenler, toplu konutlar, büyük iş ve ticaret merkezleri, köprüler, otoyollar vb. ile anlatılmaktadır. Her gün onbinlerce insanın içinde hareket ettiği bu devasa yapıların sanal görüntüsü bile küçücük ve düşük kaliteli yapılar olan *gecekonduların gözden çıkarılmasını meşru kılacak kuvvetli bir bilinç hali yaratmaya yetiyor*. Bu durumda gecekonduya yönelik çözüm, onun bu büyük yapılara feda edilmesi gibi “doğal” bir anlam kazanıyor. Çünkü onlar, “insanca yaşam için hiç de uygun olmayan” “çarpık yapılaşma”nın ya da yaygın ifadeyle “çarpık kentleşmenin” örnekleridir.

⁴ Fernand Braudel; *Uygarlıkların Grameri*, İmge Kitapevi Yay. Eylül 2001, s. 33

⁵ Holton, R. J; *Kentler Kapitalizm ve Uygarlık*, İmge kitapevi Yayınları, Ankara 1999 s. 13

⁶ Holton, R. J; *Kentler Kapitalizm ve Uygarlık*, İmge kitapevi Yayınları, Ankara 1999 s. 22/23

⁷ İbrahim Yasa; (1970) ‘Gecekondu Ailesi: Geçiş halinde Bir Aile Tipolojisi’, AÜSBF Dergisi, 25, s. 9-18

⁸ T.Yörükhan; (1968) *Gecekondular ve Gecekondu Bölgelerinin Sosyo-Kültürel Özellikleri*, Ankara, İmar ve İskan Bakanlığı-Mesken Genel Müdürlüğü-Sosyal Araştırmalar Dizisi 1.

⁹ Kemal İnal; *Evrinsel Kültür Dergisi Sayı: 129*, Eylül 2002

Gecekonduunun “yıkılmalı mekan” olarak görülmesi sürecini hazırlayan birinci faktör bu algı ya da düşünme biçimidir.

Bir Konut türü olarak Gecekondu İşlevsizleşirken Gecekondu Mahallelerinin Sermaye İçin Gözde Yatırım Alanlarına Dönüş(türül)mesi!

İkinci temel faktör, gecekonduunun 50’li yıllardan bu yana sanayiinin işgücü ihtiyacını karşılayan nüfusun konut problemini çözmek bağlamında gördüğü işlevin artık geçerliliğini yitirmiş olmasıdır.

Konut ve yerleşme deneyimleri bakımından Türkiye’ye ve en önemli örnek olarak İstanbul’a baktığımızda, 1950’lilerden 80’li yılların sonuna kadar sanayi alanlarının temel belirleyici işlev olduğunu; konut alanlarının, sanayi alanlarının yer seçim kararlarına bağlı olarak geliştiğini görebiliriz.¹⁰ 1950’li yıllarda gördüğümüz sanayileşme aslında *kendi kentini* doğurmuştur. İstanbul’un çeşitli bölgeleri sanayi tesisleriyle örüldükçe çevresi de bu tesislerde çalışan nüfusun barınma mekanları olan gecekondularla dolmuştur. Bu, planlama süreçlerinin tam olarak kapsayamadığı bir durumdur ve “kapsam dışı” kalanların enformel ilişkiler üzerinden buldukları bir çıkış gibi gözükmektedir.

Tipik biçimi olan gecekondu olan enformel yerleşmelerin klasik patronaj ilişkisi çerçevesinde geliştiğini vurgulamak gerekir. Diğer bir deyişle, enformel yerleşmeler formeli temsil edenlerin de birer aktörü olduğu süreç içinde kurulmuştur. Nitekim 1970’li yılların ortalarına kadar, gecekondulaşma, sistemin küçük çaplı engellemelerine karşın genelde ciddi müdahaleyle karşılaşmamış; önemsememe, görmezden gelme gibi bir tutum

benimsenmiştir.¹¹ 1950’li yılların başından itibaren, cumhuriyetin temel politik tercihi olan kent planlarını çığneyen yeni politik tutum, konut piyasasına ve gecekondu faaliyetlerine genelde müdahale etmeme yönünde olmuştur.¹² Hatta bu döneme ilişkin olarak kamu yöneticilerinin, himayeci tutumları nedeniyle açıkça eleştirildikleri görülmektedir.¹³

Bu bağlamda İstanbul’da gecekondu bölgelerinin yasallaşması süreci ilginç özellikler göstermektedir. Örneğin 1940’lı yıllarda ilk gecekonduların yapıldığı Zeytinburnu, sonradan her gecekondu mahallesinde benzeri kurulacak olan Kazlıçeşme ve Havalisini Güzelleştirme Derneği’nin kamu görevlilerinin katıldığı bir törenle açılışı ile yasallaşmaya ilk adımı atacak ve 1953’de bucak, 1957’de ilçe olmaya “hak” kazanacaktır.¹⁴ Aynı durum diğer örnekler için de geçerlidir. 1950’lerde başlayan gecekondulaşma hareketleri, Gaziosmanpaşa’nın 1963’de İstanbul’un ilçelerinden biri olmasıyla sonuçlanacaktır. Fikirtepe, Kağıthane, Gültepe, gibi İstanbul’un her iki yakasında hızla çoğalan gecekondu mahallelerinin kuruluş öyküleri genel olarak böyledir.¹⁵ Okmeydanı semtinin kuruluşu da büyük ölçüde bu şekilde gerçekleşmiştir.¹⁶

Bu çalışmaya konu olan konut bölgesinin bağlı olduğu Eyüp ilçesi ve çevresi de bunun örneklerinden biridir. 1950’li yıllardan itibaren göç yoluyla gelenler Haliç ve Surdışındaki sanayi kuruluşlarının çevresine yerleşmişlerdir. Eyüp bölgesinde de sanayiinin yer seçmesi bu bölgede yerleşme sürecini tetiklemiştir. Bölgedeki gecekondulaşma büyük ölçüde bu dönemin ürünüdür. Nitekim, 1998 yılında yapılan bir araştırmanın verilerine göre Eyüp ilçesindeki tüm konutların %61’inin 1950-1980 yılları arasında yapıldığı görülmektedir.¹⁷

¹⁰ Zekiye Yenen, Oya Akın, Hülya Yakar; EYÜP; Dönüşüm Sürecinde Sosyal Ekonomik ve Mekansal Yapı, Eyüp Belediyesi Yayını, 2000 s. 88/89)

¹¹ Gülçin Pulat Gökmen; “Geçmişten Günümüze Dar Gelirli Kentlilerin Konut Sorununa İlişkin Politikaların ve Sonuçlarının İrdelenmesi” Göç, Kent Gecekondu, Birsan Yayınları, İstanbul 1998, s. 96

¹² Oktay Ekinci; İstanbul’u Sarsan On Yıl, Altın Kitaplar, İstanbul 1985 s: 23-27

¹³ Ayda Eraydın; Değişen Mekan, Mekansal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalara Toplu Bir Bakış: Dost Kitapevi, Ankara, 2006, s. 86/87

¹⁴ Faik Akçay; Zeytinburnu; Gerçek Yönleriyle Bir Gecekondu Kenti, Çelikkilt Matbaası, İstanbul 1974, s. 15/16

¹⁵ Mustafa Sönmez; İstanbul’un İki Yüzü, Arkadaş Yayınları, İstanbul, 1996, s. 86-92

¹⁶ Ali İhsan Saner; Devletin Rantı Deniz, İletişim Yayınları, İstanbul 2000

¹⁷ Zekiye Yenen, Oya Akın, Hülya Yakar; EYÜP; Dönüşüm Sürecinde Sosyal Ekonomik ve Mekansal Yapı, Eyüp Belediyesi Yayını, 2000 s. 88/89- 124

Bir bütün olarak bakıldığında 1970’li yılların ortalarına kadar ağırlıklı olarak, formel kurum ve kişilerle doğrudan/dolaylı ilişkisi olanlar, ciddi engellemelerle karşılaşmadan “kente el koymuşlardır”. İstanbul kentinin doğurganlığı son altmış yılda yüksek düzeyde seyretmiştir. Her semt enformel olarak doğmuş; ama formelin himayesinde yasal bir kimlik kazanmış; *kent ailesi* yasal olmayan ama *gönüllülük* ilişkisine dayalı bir büyüme göstermiştir. Sözü edilen süreçte kentsel yoksulluk, sistemin üretimi için gerekli olan emegücünün sömürsü üzerine oturmakta ve gecekondu gerçeği anlamda yoksul sınıfların/kesimlerin mekanı olmak ve sanayi için işgücü sağlamak gibi iki temel işlevi yerine getirmektedir.

Ancak artık bu iki temel işlevin, işlevsizleştiği bir durum sözkonusudur. Neoliberal politikaların etkilediği yeni kentsel politikalar gereği, sanayi kentin dışına kaymakta ve eski işgücü işlevsiz kalmaktadır. Bu çalışmanın kapsadığı alan örneğinde Eyüp’te; 1980 yılından sonra sanayiinin ilçe dışına taşınma süreci, yerleşmelerde nüfus artış hızını da etkilemiştir. Haliç çevresindeki sanayi tesislerinin bölgeden çekilmesi sonucu, ilçenin İstanbul nüfusundan aldığı pay 1980’de %3.42, 1985’de %3.12, 1990’da %2.90 ve 1997’de %2.71’e düşmüştür. Buna karşılık aynı dönemde sanayiinin taşındığı bölgeler olan Büyükçekmece ve Avcılarda bu oran çok yükseklerde seyretmiştir. 1997 yılında nüfus artış oranı Büyükçekmece’de %9.99, Avcılar’da %7.55 olmuştur. Bu oran sadece Eyüp’ten değil İstanbul ortalaması olan %3.4’den de çok yüksektir.¹⁸

Yerleşim mekanları açısından da artık eski biçim ve işlevler sözkonusu değildir. 1980 öncesi meşru görülen gecekondu yoksulluğu artık bu dönem geçerli değil gibi gözüküyor.¹⁹ 1980 öncesi tampon mekanizmaları yıkılmakta; konut kullanıcıları ve yapıcısı ayrışmakta ve çeşitlilik yaşanmaktadır.²⁰

Dışlama söyleminin üçüncü önemli faktörü gecekondu alanlarının sermayenin yeni yatırım alanları olarak önem kazanmış olmalarıdır ve tam da bu sürecin hazırladığı bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir çok örnekte de görüldüğü gibi 1980’li yıllarda ekonomik, siyasal ve toplumsal hayatın yeniden örgütlenmesine zemin oluşturan yeni ekonomik politikalar sürecinde kentlerin yapısında da dinamiklerinde de köklü değişimler meydana gelmiştir. Bu dönemde devlet, merkezi ve yerel yönetim düzeyinde kamusal hizmet alanından adım adım çekilirken sermaye merkezli politikalara yönelmektedir. Sermaye birikim süreçleri açısından, bir kısmı kentin “önemli” yerlerinde kalan eski gecekondu mahallelerinin değişim değeri ön plana çıkmaya başlamıştır. Bir konut türü olarak işlevini dolduran ve artık sanayi için işgücü ihtiyacıyla ilgisi kalmayan gecekondu gözden çıkarılırken, gecekondu mahalleleri, küresel sermayenin çekim alanları olarak yeniden örgütlenmek istenmektedir. Bu durumda gecekondu kitlelerin “taşınması” kentin yeni bir “görünümü” kavuşturulması söylemi daha fazla vurgulanmaya başlanmıştır. İktidarın bedeli ne olursa olsun gecekondu yıkılmakta kararlı²¹ olduğunu belirtme ihtiyacı hissetmesi bu süreci gayet açık anlatmaktadır.

Böylece gecekondu ve gecekondu mahallelerinin geleceği açısından yeni bir dönemde olduğumuz açıkça görülmektedir. Doğan Kuban’ın ifadesiyle sermayenin sermayesi olan kentler’de²² para eden yeni alanlar keşfedilmektedir. Başka bir deyişle bu, kentlerde yeni “kurbanlık mekanlar”²³ üzerinden çeşitli tasarımlar yapıldığı anlamına gelmektedir. Gecekondu mahalleleri “kurbanlık mekanlar”dan biri olarak gözden çıkarılmıştır ve büyük olasılıkla yıkılacağı günü beklemektedirler.

¹⁸ Agk. s. 167

¹⁹ Oğuz Işık- Melih Pınarcıoğlu; Nöbetleşe yoksulluk, İletişim Yayınları, 2002, s. 48

²⁰ Oğuz Işık- Melih Pınarcıoğlu; Nöbetleşe yoksulluk, İletişim Yayınları, 2002, s. 128

²¹ R.Tayyip Erdoğan’ın TOKİ 1. Konut Kurultayında yaptığı konuşmadan, Hürriyet, 9 Nisan 2006

²² Doğan Kuban, “Yeni Küreselleşmenin Kıskacında Kent ve Planlama” Mimarist, Mimarlık ve Kültür Der. s. 70

²³ Rasim Özdenören; Kent İlişkileri, İz Yayıncılık, İstanbul 1998

Güzeltepe Mahallesinde Politik Kimliği Olan Konut Bölgesinin İnşası ve Kent Sistemine Dahil Ol(ama)ma Süreci!

Söz konusu konut bölgesi, İstanbul Eyüp ilçesi Güzeltepe Mahallesi'nin bir bölümünde o dönemde sosyalist gruplar tarafından tasarlanan, planlanan ve yapılan 135 gecekondudan oluşmuş küçük bir bölgedir. Bölge Türkiye'de kentleşme deneyiminde politik nitelikli kentsel hareketlerin bir örneğidir. Yapımı 1977 yılının sonbahar aylarında başlamış ve 1978 yılının ilk aylarında tamamlanmıştır. Bugün sözü edilen 135 konutun 95 tanesi FSM TEM Otoyolu bağlantıları nedeniyle yıkılmıştır. Bunlardan ancak 40 tanesi ayaktadır.

Bu küçük konut bölgesinin yasal kimlik kazanması ve karşılaştığı sorunlar, Türkiye'de enformel konut alanlarının sisteme dahil olma süreç ve deneyimi hakkında ilginç fikirler sunmaktadır. Resmi kayıtlara göre söz konusu alandaki konutların ilk yasal belgeleri, vergi dairelerine ödenen emlak vergisi makbuzlarıdır. Örneğin bu konutlardan biri için 1980 yılında 2.800 TL. emlak vergisi ödendiği görülmektedir.²⁴ Belgelere göre aynı konut için 1981 yılında 3.470 olmak üzere her yıl düzenli olarak emlak vergileri ödenmiştir. Emlak vergileri açısından hemen hemen hiçbir kesinti olmamıştır. En son 2006 yılı Emlak vergisi olarak 29.05.2006 tarihinde Eyüp Belediye Başkanlığına 47.600 YTL ödendiği görülmektedir.

Eyüp Belediyesinin bir yazısında bitim tarihi 1980 yılı olarak gözüken²⁵ ve yapıldıkları andan itibaren kaçak elektrik kullanan bu konutlara yine Eyüp Belediyesinin başka bir resmi yazısında elektrik verilmesinin uygun görüldüğü ifade edilmektedir.²⁶

Konut sahipleri, konut sahipliğine yasal hak kazanmak amacıyla, 1983 yılında İstanbul Belediyesine "İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Olarak Yapılan gecekondulara Ait Başvuru Dilekçe Formu"nu doldurarak verdikleri, belgelerden görülmektedir. Bu belgelerden birinde bir Yeminli Özel Teknik Büronun, konutlarla ilgili

tutanak tuttuğu; konutların, yasanın kapsadığı 1976-1981 yılları arasında yapıldığı ifade edilmektedir.²⁷

Söz konusu bölgedeki konutlara 1987 yılında Tapu Sicil Müdürlüğü tarafından Tapu Tahsis Belgesi verilmiştir.²⁸ *Tapu Tahsis Belgesi* verilirken Ziraat Bankası Alibeyköy Şubesi ve Topkapı Vergi Dairesine yapılan ödeme makbuzları ve Eyüp Belediyesi Şube Müdürlüğü'nün 2805 sayılı yasa için başvuru yazıları dikkate alınmıştır.

Tapu Tahsis Belgelerinin, tapuya dönüştürülmesi amacıyla başvurular yapılmış ve girişimler sürerken, Karayolları Genel Müdürlüğü, bu alandaki konutların İstanbul Boğazı İkinci Karayolu geçişi 2.864-3568 kilometreleri arasında, Hasdal Okmeydanı ekspres yolu üzerinde kaldığını, bu nedenle 2942 sayılı yasanın 22. ve 23. maddeleri uyarınca istimlak edilmesini istemiştir. Daha önce iki kez istimlak yapılmış ve yaklaşık 100 gecekondu yıkılmıştır. Bu kez söz konusu olan yaklaşık 40 konutu kapsayan ek istimlak kararıdır.

Bu konutlarla ilgili kamulaştırma tebligatları ve bedellerin ödenmesine 1987'de başlanmıştır. Konut kalitesine göre belirlenen istimlak bedellerinin değişkenlik gösterdiği gözlenmektedir. Ancak konut sahiplerinin bir kısmının itirazı nedeniyle bu süreç uzamış; istimlak kararları, genel olarak ilerleyen dönemde kesinleşmiştir.²⁹ 07.04.1989 tarihinde "Kıymet Takdir Komisyonu", konut bölgesindeki itiraz konusuyla ilgili çalışmalarını sonuçlandırarak, konutların değerlerini raporlar halinde düzenlemiş ve konut sahiplerine aynı yılın sonbaharında tebliğ edilmiştir.³⁰ Aynı dönemde ilgili konutların istimlak bedelleri de Ziraat Bankası şubelerine yatırılmıştır.

Bu arada, bazı konut sahipleri, istimlak değerlerinin çok düşük olduğunu, yeniden tespit yapılmasını isteyerek Eyüp 1. Asliye Hukuk Hakimliğine başvurularına karşın ilgili mahkeme, 1989/980 esas ve 1991/340 sayılı karar ile, davacıların taleplerini reddetmiştir. Bunun üzerine davacı

Dışlama söyleminin üçüncü önemli faktörü gecekonduların alanlarının sermayenin yeni yatırım alanları olarak önem kazanmış olmalarıdır ve tam da bu sürecin hazırladığı bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

²⁴ 10.10.1980 Tarihli 980-4543 Sicil Nolu, 757099 Nolu Makbuz

²⁵ Eyüp Belediyesinin, 21.04.1983 tarih ve 1940 sayılı yazısı

²⁶ 31 Mart 1982 tarihli ve 1070 sayılı yazı

²⁷ 085-H Grubu Odımtaş Yeminli Özel Teknik Büro Tutanağı, Kasım 1984

²⁸ Bir örnek olarak 5 nolu konut için Eyüp Tapu Sicil Muhafızlığı'nın, 30.04.1987 tarihinde, 1491 yevmiye numarası ile verdiği Tapu Tahsis Belgesi!

²⁹ TC Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Karayolları Genel Müdürlüğü'nün 06.02.1989 gün ve 1989/5 sayılı kararı!

³⁰ Karayolları Genel Müdürlüğü, 17. Bölge Müd. 12.09.1989 tarih ve 27502 sayılı "Kamulaştırma Tebligatı"

vekilleri kararı temyiz etmiş ancak Yargıtay 5. Hukuk Dairesi 03.12.1991 tarihinde 29053 esas, 37295 sayılı karar ile ilgili mahkemenin kararını onamıştır.

Karayolları Genel Müdürlüğü, bu aşamada, önceden hazırlattığı bir “Taahhütname”yi, istimlak edilecek konut sahiplerine imzalatmaya çalışmıştır. Burada kısaca, konutun istimlak bedelinin aldığı, bununla ilgili bir hak talebinde bulunulmayacağı, 30 Mayıs 1990 tarihine kadar konutun boşaltacağı, aksi durumda her gün için 50.000 TL ödemenin “taahhüt” edildiği ifadeleri yer almaktadır. Ancak konut sahiplerinden bunu imzalayan olmamıştır.

Eyüp 3. İcra Müdürlüğü, 1990/1153 esas sayılı dosyada görüleceği gibi adı geçen bölgede tahliye işlemlerine karar vermiş bunun üzerine konut sahipleri “kamu yararı” ve yapılacak bir şey olmadığını düşünerek istimlak bedellerini kabul etmiş ve konutlarının yıkılacağı günü beklemeye başlamışlardır. Ancak, izleyen yıllarda Karayolları Genel Müdürlüğü, otoyolun her iki yanını tel örgülerle çevirip kendi sınırlarını koruma altına alınca, sözü edilen konutların, bu sınırların dışında kaldığı görülmüştür. Hatta, karayollarının sınırı ile ilk konutlar arasında bir de cadde kalmıştır. (Ziya Gökalp Caddesi) Bu sürede konutların yıkımı için doğrudan bir girişim de olmamıştır.

Bunun üzerine konut sahiplerinin bir kısmı önce İstanbul II. Nolu İdare mahkemesine başvurarak, kamulaştırma işlemlerinin iptal edilmesini istemişler, ancak, İdare Mahkemesi, bu talebi reddetmiştir.³¹ Bunun üzerine, davacı vekilleri Danıştaya başvurmuşlar; Danıştay 6. Dairesi de işlemin hukuka uygunluğuna karar vermiş; davacıların taleplerini reddetmiştir.³²

Konut sahipleri 1995 yılında Eyüp Asliye hukuk Hakimliğine başvurarak, daha önce kendilerine verilen istimlak bedelini yasal faiziyle geri ödemek koşuluyla, konut sahipliği haklarının iadesini istemişlerdir. 1995/522 nolu dosyadaki belgelere göre Karayolları Genel Müdürlüğü bu talebin yasal yönden kabul edilemez olduğu yönünde savunma yapmıştır.

Dava sürerken, konutların üzerinde bulunduğu ve davaya konu olan 76 pafta, 5 ada, 40 parsel üzerindeki arsanın, 01.05.1995 tarihinde İstanbul Büyükşehir Belediyesinden, Karayolları Genel Müdürlüğüne devri yapılmış³³ burada 40 parselin 73.902 metrekarelik bölümü 53 parsel numarası alarak 739.020.000 TL bedelle Karayolları Genel Müdürlüğüne geçmiştir. Tapuda “Fundalık” olarak geçen bu alanda, Karayolları Genel Müdürlüğünün belgelerinde icra yoluyla tahliyesi istenen 40 kadar kaçak yapı olduğu ifade edilmektedir.³⁴

Eyüp Asliye 2. Hukuk Mahkemesindeki dava devam ederken, 13.09.1996 tarihinde duruşmaya tarafların gelmemesi sebebiyle 31.12.1996 tarihindeki duruşmada “dosyanın işlemden kaldırılmasına” karar verilmiş ve bu tarihten itibaren üç ay içinde yenilenmemiş bulunan bu davanın açılmamış sayılmasına karar verilmiştir. Sözü edilen belgelerin Eyüp İlçesi II. Asliye Hukuk mahkemesi 1997/181 sayılı dosyada bulunmaktadır.

Bu arada konut sahipleri, açtıkları tüm davaları “kamu yararı” vb. nedenlerle kaybetmiş; dolayısıyla yasal açıdan dayanaklarını yitirmişlerdir. Bununla birlikte bu “sosyal sorun”un nasıl çözüleceği konusunda tarafların “girişimleri” devam etmiştir ve etmektedir.

Yazışmaların, mahkemelerin, arayışların sürdüğü bu süreçte en son olarak geçtiğimiz Mayıs ayında İstanbul Büyükşehir Belediyesi Zabıta Müdürlüğü görevlileri, mahallede tek tek konutların durumları ile ilgili elektrik, su, doğalgaz, emlak vergisi vb. konu edinen raporlar hazırlamışlardır. Belediye görevlilerinin bu çalışmasının, Karayolları Genel Müdürlüğü, 17. Bölge Müdürlüğü’nün 17.03.2005 tarih ve 07760 sayılı yazısı üzerine, Büyükşehir Belediyesi Emlak İstimlak Daire Başkanlığı, Mesken ve Gecekondu Müdürlüğünün 20.04.2005 tarih ve 4789 sayılı yazısına dayanarak gerçekleştiği görülmektedir. Bu yazılardan da anlaşıldığı gibi, sözü edilen çalışma, yıkım kararı verilen konutların bugünkü durumlarını saptamayla ilgilidir.

Buradaki konut bölgesine yıllardır hiçbir yatırım yapılmadığı gözlenmektedir. Örneğin iki caddenin asfaltı en son Tayyip Erdoğan’ın belediye başkanı olduğu dönemde yapılmıştır.

³¹ İstanbul 2. Nolu İdare Mahkemesinin 1993/756 esas ve 1993/1625 sayılı kararı.

³² Danıştay 6. Dairesi, 1994/1250 Esas, 1994/4736 sayılı kararı

³³ 1630 Yevmiye, 83 cilt, 8161 sayfa nolu ve 01.06.1995 tarihli Tapu Senedi

³⁴ KGM’ Vekili Avukat Orhan Sabuncu’nun 1995/522 esas nolu, 01.12.1995 tarihli savunmadan

Geçmişin Simgesi 40 Konutun Bugünü ve Geleceği!

2000’li yılların Güzeltepe Mahallesi birçok özelliği nedeniyle kuşkusuz artık 1970’li yılların mahallesiyle aynı değildir. Ancak mahallenin sözü edilen küçük konut bölgesi, hem konut kalitesiyle hem de içinde ikamet edenlerin değişmemiş olmasıyla, geçmişini adeta bugüne taşıyor. Daha önceden “cadde” olarak ifade edilen iki sokak arasında kalmış bu konutların bulunduğu alan, tarihsel geçmişini bugüne taşımada ve yine ilk günlerinde olduğu gibi her an yıkım tehlikesiyle karşı karşıya olma anlamında, otantik özelliğini koruyor. Bu alanın ayrı bir adı yok. Ama mahalleye çok kaba bir gözlemlerle bakıldığında bile kolaylıkla ayırt edilebilecek bir mekan olarak dikkat çekiyor.

Konutların üçü hariç, tamamı ilk yapıldıkları gibi duruyorlar. Yapılanlardan ikisi, sadece üstlerine bir kat daha yapmışlar. Diğeri ise ilk konutların yapımından birkaç ay sonra, sahibinin ifadesine göre “yıkılmayacakları anlaşılınca bari adam gibi bir şey yapayım” diyerek o yıllarda üç kat olarak yapılmış. Bunun dışındakiler, ilk gecekondu halleriyle devam ediyorlar. Ortalama 60-70 metre kare büyüklüğünde. Arsa büyüklükleri ise 150 metre kare dolayında gözüküyor.

Konutlarda oturanların %85’i konutların ilk sahipleridir. Diğer bir deyişle mahallenin de kurucularıdır. %15’i ise konut sahiplerinin çocukları ya da yakınlarıdır. Konutlardaki hane yöneticilerinin %20’si serbest, %20’si işçi %60 ise emekli olduklarını belirtmişlerdir. Çoğunlukla orta ve alt gelir gruplarına mensup insanların yaşamaktadır. Beyanlarına göre %75’inin başka bir yerde evi ve %85’inin de binek aracı yoktur.

Konut sahiplerinin %80’i “gecekonduyu bir konut türü olarak benimsediklerini” ve bu mahallede yaşamaktan dolayı mutlu olduklarını belirtmişlerdir. Ortalama her hanede yaşayan kişi sayısı 4.7’dir. Yani geleneksel değil, çekirdek aile yapısına yakın bir aile tarzı egemendir.

Daha çok Tunceli, Sivas, Amasya, Ardahan, Erzincan, Sinop, Erzurum, Tokat, Çorum kökenli oldukları gözlenen ailelerin yıkım konusunda umutsuz oldukları; “gecekondunuzun yıkılacağını düşünüyor musunuz” sorusuna “düşünmek istemiyoruz” şeklinde yanıt verdikleri görülmektedir.

Sonuç

Bugün gecekondunun tarif ettiği tek bir konut türü yoktur.³⁵ 1950-70 yıllar arasında yapılan ve gerçekten de gece yapılan derme çatma kulübelere dönüşen gecekondu mahalleleri zaten ortadan kalkmıştır. Böyle homojen mahalleler yoktur. Gecekondu mahalleleri konut tipi yönünden de çeşitlilik sunmaktadır.

Bunun tek istisnası Güzeltepe Mahallesiindeki küçük bir konut bölgesidir. Özgünlüğünü ve sürekliliğini korumaktadır. Barınma amacıyla yapılmış olan bu konutların otantik halinin devam etmesi, barınmanın rant ilişkisine dönüşmesinin zorunlu olmadığını göstermesi açısından önemlidir. Barınma ihtiyacının karşısına “gecekondupazarı”nı çıkarmak konunun özünü anlamayı zorlaştırmaktadır.

Rant arayışları burada içeriden değil dışarıdan; neoliberal politikaların kenti bir meta olarak algılamasından kaynaklanıyor. Bugün bir bütün olarak eski gecekondu mahalleleri 1980 sonrası yeni ekonomi politikalarının tetiklediği rant arayışlarının hedefindedir.

Öncelikle neoliberal politikaların yeni sermaye birikim arayışlarına karşı durmak gerektiği için, ikinci olarak, yüzbinlerce insanın rızası alınmadan yerlerinden edilecekleri ve ödeyemeyecekleri maliyetler nedeniyle sokağa bırakılacakları için, yıkım projeleri kamu yararı çerçevesinde yeniden tartışılmalıdır.

Sadece 40 gecekondudan oluşan bu küçük konut bölgesi ise, mekansal ve toplumsal sürekliliği nedeniyle ve politik hareketlerin örgütlediği kentsel mekanların otantik bir simgesi olarak, yıkılmak bir yana, korunmayı hak ediyor.

Öncelikle neoliberal politikaların yeni sermaye birikim arayışlarına karşı durmak gerektiği için, ikinci olarak, yüzbinlerce insanın rızası alınmadan yerlerinden edilecekleri ve ödeyemeyecekleri maliyetler nedeniyle sokağa bırakılacakları için, yıkım projeleri kamu yararı çerçevesinde yeniden tartışılmalıdır.

³⁵ Cezmi Sevgi; Hızlı Kentleşmenin Fiziki Mekana Yansımaları Ortaya Çıkan Sorunlar: İzmir Örneği, Göç Kent Gecekondusu, Birsan Yayınları, İstanbul 1998, s. 54/55

Baykan Günay arşivi 2000'li yıllar, Ankara